

Мараєв В.Р.

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ КОНФЛІКТ ЩОДО О. ТУЗЛА (2003 Р.)

У статті на основі історичних джерел та наукової літератури проаналізовано передумови, причини, перебіг і наслідки російсько-українського конфлікту щодо острова Тузла в Керченській протоці восени 2003 р. Встановлено, що попри загальом конструктивний розвиток українсько-російських відносин на зламі 1990-х – 2000-х рр., політичне керівництво Російської Федерації не сприймало Україну як рівноправного партнера й готувалося до здійснення гібридної агресії проти неї.

У процесі дослідження з'ясовано, що політичне керівництво Російської Федерації, ініціювавши територіальний конфлікт, планувало вирішити кілька завдань: перевірити реакцію політичного керівництва України та міжнародної спільноти на свої дії, з'ясувати ступінь готовності силових структур України захищати суверенну територію своєї держави; в разі успішного захоплення острова Тузла – посилити контроль над судноплавством Керч-Єнікальським каналом і збільшити прибутки від нього; відібрати в Україні перспективні родовища нафти й газу, розташовані неподалік Тузли; посилити вплив на Крим і сприяти підйому проросійських настроїв на півострові; створити територіальну проблему для України, що гальмуватиме її вступ до Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу; принести В. Путіну «медійну перемогу» для зміцнення його рейтингу напередодні президентських виборів у РФ, запланованих на березень 2004 р.

Наголошено, що за підсумками кризи Російська Федерація припинила будівництво дамби до острова Тузла, а 24 грудня 2003 р. сторони підписали Договір про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки, які були визнані «історично внутрішніми водами України та Російської Федерації». Проте в 2014 р. Росія в односторонньому порядку грубо порушила цей договір та цілий комплекс українсько-російських угод, здійснивши окупацію та анексію Автономної Республіки Крим.

Ключові слова: Україна, Росія, Російська Федерація, Тузла, Крим, Керч, Л. Кучма, В. Путін.

Постановка проблеми. Російська Федерація розпочала агресивну війну проти України в лютому 2014 р., а з 24 лютого 2022 р. перейшла до широкомасштабного вторгнення з метою встановити контроль над нашою країною. Однак перші спроби окупувати й анексувати частину суверенної території України відбулися набагато раніше. Це – російсько-український конфлікт щодо острова Тузла у Керченській протоці, який стався за ініціативою російської сторони восени 2003 р. Він характеризувався стрімким зростанням напруженості в російсько-українських відносинах. РФ готувала військову операцію з десантування на Тузлі. Тому особливого значення набуває потреба з'ясувати передумови цього конфлікту, намагання російських посадовців і російської пропаганди обґрунтувати претензії на острів Тузла, ставлення російського та українського суспільства до територіального конфлікту восени 2003 р., процес його політичного врегулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти конфлікту щодо острова Тузла опиня-

лися в центрі уваги українських дослідників. Так, П. Гай-Нижник розглянув його в контексті підготовки Російської Федерації до загарбання всієї акваторії Азовського моря та окупації Криму [1]. О. Гапеева звернула увагу на російську інформаційно-пропагандистську кампанію осені 2003 р., якою супроводжувався конфлікт [2]. О. Мустафін проаналізував дії українського політичного керівництва (зокрема – Президента Л. Кучми) під час розгортання й врегулювання кризи [4]. Цінні та інформативні спогади про конфлікт щодо о. Тузла залишили учасники подій – І. Воронченко та М. Коваль [3, 8]. Важливі свідчення, що відображають позицію українського політикуму, містяться у матеріалах парламентських слухань «Українсько-російські відносини: сучасний стан та перспективи», що відбулися у Верховній Раді України у жовтні 2003 р. [10] Проте існує нагальна потреба узагальнення цього матеріалу та створення комплексного дослідження проблеми.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз причин і перебігу російсько-українського кон-

флікту щодо острова Тузла восени 2003 р., дій української влади щодо обстоювання територіальної цілісності держави, процесу політичного врегулювання кризи.

Виклад основного матеріалу. Сучасний острів Тузла утворився внаслідок сильного шторму 29 листопада 1925 р., який розмив Тузлинську косу, що простягалася від Таманського півострова. Указом Президії Верховної Ради Радянської Росії від 7 січня 1941 р. острів був переданий Кримській Автономній Соціалістичній Радянській Республіці, яка тоді ще входила до складу Росії. Після депортації кримськотатарського народу автономію ліквідували, замість неї створили звичайну область, яку в 1954 р. передали до складу УРСР. Відповідно, Тузла залишилася частиною суверенної території України й після відновлення незалежності нашої держави 1991 р. Проте демаркації державного кордону проведено не було й на острові не перебував жоден український прикордонник. Але там існували рибальські поселення, діяли пансіонати відпочинку. Площа Тузли становила 35 га, довжина – 6,5 км, ширина – 500 м, відстань від острова до українського берега – 4 км, а до російського – 5,5 км.

Переговори з розмежування Керченської протоки, а також Азовського та Чорного морів між Україною та Росією почалися в жовтні 1996 р. в Керчі. Проте результату вони не приносили. Сторони не могли домовитися, як проводити межу в морі – на поверхні чи на дні [9].

Хоч і не на найвищому рівні, але росіяни вже тоді не приховували своїх загарбницьких намірів. Наприклад, у 1997 р. депутат Законодавчих зборів Краснодарського краю Олександр Травніков опублікував книги під промовистими назвами: «Коса Тузла. Причислена територія» та «Коса Тузла й стратегічні інтереси Росії». Там мова йшла про те, що Тузла – буцімто не острів, а саме коса й що вона (як і весь Крим) – є сферою стратегічних інтересів Російської Федерації [5].

2002 р. О. Травніков заснував у Краснодарі «крайовий депутатський комітет» із повернення Тузли під юрисдикцію РФ. Протягом року вони надсилали відповідні звернення до В. Путіна та Держдуми РФ [7]. Важливо відзначити, що в тому ж 2002 р. російські загарбники відпрацювали майбутній «тузлинський сценарій» на Казахстані, відібравши в нього незаселені острови Укатний та Жосткій в Каспійському морі, поруч із якими є кілька багатих нафтогазових родовищ і водяться осетрові.

28 січня 2003 р. було підписано договір про українсько-російський державний кордон. Щоправда,

на момент початку конфлікту на Тузлі його ще не ратифікували (це станеться лише у квітні 2004 р.) [1]. Проте від самого початку між Києвом та Москвою існувала концептуальна відмінність у підходах до цих угод. Київ наполягав на неухильному дотриманні підписаних положень. А позицію Москви влучно охарактеризував професор Володимир Василенко, який на зорі незалежності був послом у кількох державах і суддею Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії: «[Росія] й наміру не мала поважати наш суверенітет, цілісність тощо. Москва, формально підписуючи з нами договори, виходила з розуміння, що Україна – це не держава, а частина РФ. Що незалежність України – тимчасова аномалія і що рано чи пізно вона має повернутися в лоно Росії, стати частиною «єдиної і неделимої».

Втім, на початку 2000-х рр., за другої каденції Л. Кучми та першої – В. Путіна українсько-російські відносини перебували на підйомі. 2002 р. проголосили роком України в Росії, 2003 р. – роком Росії в Україні [5]. Робили спроби поглибити економічну інтеграцію: 19 вересня 2003 р. в Ялті Україна, Росія, Білорусь і Казахстан підписали угоду про формування Єдиного економічного простору (ЄЕП).

Саме на тлі цієї події розпочався конфлікт стосовно острова Тузла. Ще 2 і 3 вересня 2003 р. Л. Кучма провів переговори з В. Путіним у Москві та презентував місцевій публіці книгу «Україна – не Росія». Та щойно він відлетів, як російський керманіч подався у Ростов-на-Дону й заявив, що Азовське море має бути внутрішнім морем Росії та України без демаркації. А 16 вересня здійснив робочий візит у Краснодарський край, під час якого повідомив про затвердження плану «взаємодії міністерств і відомств для розв’язання проблеми військово-дипломатичної присутності Росії в Чорноморсько-Азовському регіоні». Вже через 2 дні адміністрація Краснодарського краю ухвалила «технічне» рішення про будівництво дамби у Керченській протоці.

Російське політичне керівництво зробило вигляд, буцімто не має жодного стосунку до того, що відбувається. А ініціатором будівельних робіт є губернатор Краснодарського краю Олександр Ткачов, який, мовляв, лише прагне за допомогою дамби усунути проблему повеней у Краснодарському краї. Натомість, О. Ткачову надали цілковитий доступ до провідних державних ЗМІ, в яких він пропагував ідеї на кшталт того, що Тузла – це земля, полита кров’ю кубанських козаків, отже треба захищати інтереси краю.

На думку більшості сучасних українських дослідників, мета Кремля полягала в тому, аби спровокувати конфліктну ситуацію та перевірити реакцію українського політичного керівництва й міжнародної спільноти. Чи готова Україна не на словах, а на ділі захищати свій суверенітет і територіальну цілісність? Чи знайдуться в неї союзники, готові надати реальну підтримку? Крім того, була низка інших цілей:

- захопивши Тузлу, посилити контроль над судноплавством Керч-Єнікальським каналом і відповідно, збільшити прибутки від нього;
- відібрати в Україні перспективні родовища нафти й газу, розташовані неподалік Тузли;
- посилити вплив на Крим, сприяти підйому проросійських настроїв на півострові;
- створити територіальну проблему для України, що гальмуватиме її вступ до НАТО та ЄС;
- принести В. Путіну «медійну перемогу» для зміцнення його рейтингу напередодні президентських виборів у РФ, запланованих на березень 2004 р.

Від самого початку історія з Тузлою аж ніяк не була схожа на будівництво дамби просто для запобігання повені. Ще перед стартом робіт, 27 вересня 2003 р. до рибальського причалу на острові підійшов катер із російськими телевізійними репортерами, які розпитували місцевих жителів, чи хотіли би вони стати громадянами РФ. Цього ж дня або наступного невідомі особи встановили у південно-східній частині острова геодезичний репер із номером 7, який мав позначати кінцеву точку будівництва дамби [5].

29 вересня на узбережжі Таманського півострова з'явилися бульдозери та вантажівки з піском і гравієм. Робітники почали насипати дамбу в бік острова Тузла. За день вони просуваються в середньому на 150 м. 30 вересня 2003 р. Міністерство закордонних справ України надіслало МЗС РФ першу ноту протесту, на яку не отримало відповіді. Тодішній голова Державної прикордонної служби України Микола Литвин згадував: «Своєрідною була реакція керівників силових відомств РФ на події, що розгорталися поблизу острова Тузла. Наприкінці вересня та на початку жовтня 2003 року вони раптово всі пішли у відпустку або виїхали у відрядження, тому уникали будь-яких контактів і давати роз'яснення... було нікому. Так само як і решта російських силовиків, мій, так би мовити, колега, В. Пронічев, спочатку перебував у відрядженні, потім у відпустці. На всі офіційні звернення до російської сторони ми отримували шаблонну відповідь: вивчаємо, не знаємо, уточнимо» [7].

А Михайло Коваль, який тоді служив заступником голови Держприкордонслужби, в інтерв'ю «АрміяІнформ» пізніше розповів, як складно було зв'язатися з вищим політичним керівництвом України: «Я дочекався, поки у мене будуть усі доповіді з місця, почав із робочого кабінету нашого Голови виходити на Президента України по урядовому зв'язку. З'єднатися вдалося лише з третьою чи четвертою спроби. Але не з Президентом, а з керівником його Адміністрації – сумнозвісним Медведчуком. Свідком цієї розмови став інший генерал – виконуючий обов'язки начальника штабу ДПСУ Мельников. Я не ризикну повторювати цю брутально-лайливу російськомовну тираду від Медведчука. Мовляв, ми тут з глузду з'їхали усі» [8].

Сам Л. Кучма в інтерв'ю «Українській правді» визнав, що рапорти ДПСУ доходили до керівництва лише через день чи два. Та зрештою на них відреагували й направили на Тузлу прикордонників. На середину жовтня гарнізон острова налічував уже близько 100 осіб. Вони встановили прикордонний стовп, облаштували довготривалі вогневі позиції, а гідрографічна служба позначила буями територію між Тузлою і Таманню. В прилеглий акваторії з'явилися українські прикордонні катери, в Криму почали навчання військової авіації.

Ігор Воронченко, який командував 501-м окремим механізованим полком у Криму, в 2016 р. згадував: «На мою особисту думку, захоплення Криму почалося з Тузли. Це була пристрілка. Я пам'ятаю, як росіяни насипали косу – по 700–800 машин у день. Але мало хто знає, що відбувалося на тій стороні. А там, в Новоросійську проводилися тактичні навчання 7-ї парашутно-десантної дивізії Повітряно-десантних військ. Ми готові були відбивати агресію, тому що там проводилися командно-штабні навчання, практичні заходи щодо підвищення боєздатності дивізії. Був наготові й Темрюцький батальйон морської піхоти, російські прикордонники нахабно кидали якір в наших водах, а коли до них підходила наша прикордонна служба, пояснювали, що машина зламалася тощо» [3].

Слова Ігоря Воронченка підтверджує і Михайло Коваль: «Поруч із Таманню дислокувалась 7-ма повітрянодесантна дивізія. Я набрав командира дивізії. Адаже ми колись служили в одній військовій частині: були комбатами. Виявилось, що ця дивізія готує... батальйон для заходу на острів Тузла. Коли він дізнався, що я на острові старший від Держприкордонслужби України, вилаявся.

Мовляв, політики зводять лобами бойових товаришів. А я запитав: ти ж розумієш, якщо твої намагатимуться зайти – крові буде багато! Більше ми не розмовляли» [8].

6 жовтня міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко полетів у Москву на переговори з російським міністром Ігорем Івановим. Розмова не принесла результату. І. Іванов заявив, що будівельні роботи не порушують чинних угод і суверенітету України [7].

14 жовтня Верховна Рада України ухвалила заяву до Держдуми РФ у зв'язку із ситуацією, що склалася на кордоні між двома країнами в Керченській протоці. За кілька днів МЗС РФ надіслало ноту зовнішньополітичному відомству України, в якій містилася вимога терміново надати копії документів, згідно яких Україна вважає Тузлу своєю територією. Українська сторона надала їх. Тодішній голова Ради Міністрів АРК Сергій Куніцин казав: «Острів Тузла за адміністративним рішенням було передано до складу Кримської області. Є підписи. За Конституцією СРСР 1977 року кордони союзних республік в кордонах адміністративних областей. Острів Тузла є територією Керченської міськради і все, що на ньому побудовано, – на балансі керченських підприємств... Ми знайшли бюлетені 1973 року з виборів у Керченську міськраду Української РСР на острові Тузла. Це ж були дві керченські вулиці! Й мапи Генерального штабу СРСР ми знайшли про те, що кордон пролягає між Тузлою та Кубанню, а не між Тузлою та Керчу».

Попри все, 17 жовтня губернатор Краснодарського краю О. Ткачов провів нараду з головами районних адміністрацій, керівниками правоохоронних органів і представниками так званих «козацьких організацій», де сказав: «Народ нам не пробачить, якщо ми припинимо зведення дамби».

22 жовтня Д. Рогозін (на той час голова комітету з міжнародних справ Держдуми РФ) виступав на радіо «Ехо Москви» та заявив, що Тузла і Севастополь є російською територією. Під час цього ефіру радіо прийняло телефонні дзвінки від 3795 російських слухачів. І виявилось, що за підтримання добросусідських відносин із Україною виступають лише 18% з них, абсолютна ж більшість – 82% – за загарбання острова Тузла. Звісно, то не було репрезентативне соціологічне дослідження, але результати мали промовистий вигляд. Водночас, в Україні на замовлення газети «Дзеркало тижня» телефонне опитування проводив Центр імені Разумкова. Він з'ясував, що за силові методи вирішення конфлікту виступали

всього 12% киян або 3,6% жителів Сімферополя. Це яскраво засвідчило, що українське суспільство було зовсім не готове до конфлікту з РФ, абсолютна більшість наших громадян не вважали північно-східного сусіда потенційним ворогом.

Російські ЗМІ поширювали величезну кількість пропагандистських наративів і фейків, спрямованих як на внутрішнього споживача, так і на українців [11]. Цю тему глибоко дослідила професор Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного Ольга Гапеева. Там були й заяви про готовність українських націоналістів воювати з Росією в Криму; і бажання місцевого населення приєднатися до РФ, аби вирватися з «укроніщети»; і про гніздо українського нацизму на Тузлі; і про те, що блок НАТО не допоможе Україні в разі конфлікту з РФ [2].

20 жовтня Л. Кучма вирушив із візитом у Бразилію. В цей момент росіяни різко прискорили роботи. Довелося баржами перегородити дорогу їхній споруді. Вже за 2 дні С. Куніцин у виступі на парламентських слуханнях «Українсько-російські відносини: сучасний стан і перспективи» повідомив, що між насипаною дамбою та островом залишається трохи більше 100 метрів. Під куполом Верховної Ради лунало багато критики на адресу Президента, й особливо через те, що в настільки напружений момент він поїхав за межі держави. Зокрема, голова комітету Верховної Ради з питань Європейської інтеграції Борис Тарасюк констатував: «Причини цієї кризи – по-перше, стратегія бульдозера з боку Росії, коли відверто ігноруються інтереси і державна гідність України, а по-друге, відсутність чіткої й послідовної політики щодо Росії з боку українського керівництва. Дамба у Керченській протоці стала наслідком лакейства та васальної залежності українських керманів» [10].

Л. Кучмі довелося негайно перервати візит у Бразилію. Вранці 23 жовтня Президент уже був на Тузлі, проконтролював спорудження українського прикордонного поста, з допомогою оптики оглянув будівництво російської дамби та заявив, що Україна вийде з Єдиного економічного простору в разі продовження робіт. Зв'язатися телефоном із В. Путіним довго не вдавалося. За власним свідченням Л. Кучми, він почав ці спроби, коли ще тільки летів у Бразилію: «Я одразу спробував зв'язатися з Путіним. Він не відповів. У ті дні таке траплялося часто, це прикривалося проблемами зв'язку чи віддаленістю путінських візитів... І вже після прибуття у Бразилію я знову кілька разів намагався дзвонити Путіну. З тим же резуль-

татом... Вже на шляху в Україну я таки додзвонився Путіну. Він розіграв щирий подив, сказав, що нічого не знає про пришвидшення будівництва дамби і, як завжди, пообіцяв «розібратися»... Але я продовжував тиснути. Зрештою ми вийшли на більш-менш конструктивну розмову. До речі, під час тієї розмови Путін заявив мені, що Росія і в помислах не мала порушувати територіальну цілісність України. Але майже одночасно з цим керівник його адміністрації Волошин заявив: якщо Тузла не буде російська, то вони кинуть бомбу, щоб стерти її з земної поверхні» [6].

Після телефонної розмови Л. Кучми з В. Путіним, 24 жовтня в Москві відбулися переговори прем'єр-міністрів України та РФ В. Януковича і М. Касьянова. На них вирішили, що Росія призупиняє будівництво дамби до ухвалення спільного рішення екологів РФ і України. При цьому М. Касьянов не виключив, що у разі, якщо дамбу таки добудують, російсько-український кордон буде проведений безпосередньо по території Тузли, яка перетвориться з острова на косу.

24 грудня 2003 р. сторони підписали Договір про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки, які були визнані «історично внутрішніми водами України та Російської Федерації». Але від своїх намірів завершити дамбу росіяни не відмовилися. Про це свідчить факт виділення 2005 р. з федерального бюджету 110 млн рублів на продовження робіт [1]. Втім, дамбу так і не добудували, натомість на острові було зведено повноцінну заставу Держприкордонслужби України.

Історик Олексій Мустафін зазначив, що українські політики і, насамперед, Леонід Кучма, не зробили правильних висновків із конфлікту: «Кучма міг вважати, що він продемонстрував жорсткість, і росіяни зробили висновки, що з ним не можна так просто, а далі можна повертатися до бізнесу, business as usual. Знову ж таки, можна використовувати російських політтехнологів і навіть Путіна! Хто привозив Путіна на парад на Хрещатику [в жовтні 2004 року, напередодні першого туру президентських виборів]? Ну, не Янукович же! Звісно, це рішення ухвалював Кучма... Мабуть, він вважав, що виграв цю партію в росіян, а далі можна їх використовувати. Насправді, оця впевненість українських політиків, тієї доби і не тільки тієї, що вони можуть переграти росіян на їхньому полі, дуже дорого коштувала українцям... Проїхали – і далі, як було. Тобто Україна це не сприйняла, як перехід червоної лінії» [4].

Українсько-російська угода про демаркацію кордону була укладена лише 17 травня 2010 р. Станом на осінь 2024 р. цей документ формально зберігає чинність. Але ще в лютому-березні 2014 р. росіяни розпочали війну проти України, вдерлися у Крим і протягом 2015–2019 рр. побудували так званий «Кримський міст», який пролягає саме через острів Тузла.

Висновки. Переговори з розмежування Керченської протоки, а також Азовського та Чорного морів між Україною та Росією почалися в жовтні 1996 р. в Керчі. Проте результату вони довго не приносили. Попри укладення так званого «великого договору» від 31 травня 1997 р., в якому обидві сторони зобов'язувалися поважати територіальну цілісність одна одної та підтвердили непорушність наявних між ними кордонів, російська сторона розцінювала факт відновлення незалежності України як «тимчасову історичну аномалію» (В. Василенко) та вважала, що Україна має залишатися в орбіті політичного, економічного, військового, інформаційного, культурного впливу Кремля. Після анексії 2002 р. двох незаселених казахстанських островів у Каспійському морі (що не зустріло спротиву з боку Казахстану), російське політичне керівництво вирішило спробувати анексувати український острів Тузла, діючи типовими гібридними методами: з'єднати острів із російським узбережжям шляхом будівництва дамби, ініціатором чого формально виступила адміністрація Краснодарського краю РФ. Однак беззаперечну причетність найвищих ешелонів влади РФ до планування та реалізації цієї операції доводять: масова антиукраїнська пропагандистська кампанія в російських ЗМІ загальнодержавного рівня; проведення тактичних навчань 7-ї повітрянодесантної дивізії в Новоросійську (батальйон якої готували до вторгнення на Тузлу); тривала відсутність реакції В. Путіна на численні спроби Л. Кучми зв'язатися з ним для вирішення кризи в українсько-російських відносинах. Зрештою, будівництво російської дамби вдалося зупинити шляхом налагодження переговорного процесу на рівні президентів і прем'єр-міністрів двох країн. Російська Федерація на той момент не була готовою розпочати широкомасштабну агресію проти України. Проте 10 років по тому, у лютому-березні 2014 р., після Революції Гідності в Україні РФ вдалася до чергового акту гібридної агресії, результатом якої стала тимчасова окупація не лише Тузли, але й всієї АР Крим і початок російсько-української війни.

Список літератури:

1. Гай-Нижник П. П. Загострення навколо острова Коса Тузла 2003 р. як складова геостратегічної операції Російської Федерації щодо оволодіння акваторією Азовського моря та окупації-анексії Криму. *Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри: збірка наукових праць*. Вип. 6. Херсон: ФОП Грінь Д. С., 2017. С. 86–93. URL: <https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2017doc.tuzla.php>
2. Гапеева О. Інформаційно-пропагандистська кампанія Росії проти України під час конфлікту на острові Коса Тузла у 2003 році. *Військово-науковий вісник*. 2016. Вип. 25. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hapeieva_Olha/Informatsiino-propahandystska_kampaniia_Rosii_protiv_Ukrainy_pid_chas_konfliktu_na_ostrovi_Kosa_Tuzla.pdf?
3. Генерал-лейтенант Ігор Воронченко: «Захоплення Криму почалося в 2003 році з конфлікту на Тузлі». URL: <https://www.ukrmilitary.com/2016/02/zakhvat-kryma-nachalsya-v-2003-godu-s-konflikta-na-tuzle.html>
4. 20 років тому: книжка «Україна – не Росія» Леоніда Кучми і конфлікт за острів Тузла. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/kuchma-ukrayina-ne-rosiya-ostriv-tuzla/32606738.html>
5. Драпак М. Піщано-інформаційна анексія. Як Росія спробувала захопити український острів Тузла. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/pishchano-informatsiina-aneksiia/>
6. Кригель М., Халілов Р. Фортеця Тузла. Як Путін провокував, а Кучма побачив у бінокль, що Україна – не Росія. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/09/28/7421696/>
7. Лемеха С. Острів Коса Тузла: як росія почала гібридну війну проти України 20 років тому. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/09/28/ostriv-kosa-tuzla-yak-rosiya-pochala-gibrydnu-vijnu-protiv-ukrayiny-20-rokiv-tomu/>
8. Ми арештували двох московських генералів та заблокували на аеродромі псковських десантників – Михайло Коваль. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/09/14/my-areshtuvaly-dvoh-moskovskyh-generaliv-ta-zablokuvaly-na-aerodromi-pskovskyh-desantnykiv/>
9. Остряков Я. О. Особливості визначення українсько-російського міждержавного кордону в Керченській протоці. *Стратегічна панорама*. 2009. № 1. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Ostriakov_Yaroslav/Osoblyvosti_vyznachennia_ukrainsko-rosiiskoho_mizhderzhavnoho_kordonu_v_Kerchenskii_prototsi.pdf?
10. Парламентські слухання «Українсько-російські відносини: сучасний стан та перспективи». Сесійний зал Верховної Ради України 22 жовтня 2003 року. 10 година. URL: https://static.rada.gov.ua/zakon/skl4/par_sl/sl221003.htm
11. Печерський А. Все починалося з Тузли: коли російські ЗМІ почали «воювати» проти України. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/05/26/vse-pochynalosya-z-tuzly-koly-rosijski-zmi-pochaly-vouyvaty-protiv-ukrayiny/>

Maraiev V.R. THE RUSSIAN-UKRAINIAN CONFLICT OVER THE TUZLA ISLAND (2003)

Based on historical sources and scientific literature, the article analyzes the preconditions, causes, course and consequences of the Russian-Ukrainian conflict over Tuzla Island in the Kerch Strait in autumn 2003. It is established that despite the generally constructive development of Ukrainian-Russian relations at the turn of the 1990s and 2000s, the political leadership of the Russian Federation did not perceive Ukraine as an equal partner and was preparing to carry out hybrid aggression against it.

The study reveals that the political leadership of the Russian Federation, having initiated the territorial conflict, planned to solve several problems: to check the reaction of the political leadership of Ukraine and international community to its actions, to find out the degree of readiness of Ukraine's security forces to defend the sovereign territory of their state; in case of successful capture of the island of Tuzla, to strengthen control over the navigation of the Kerch-Yenikalsky Canal and increase profits from it; to take away from Ukraine promising oil and gas fields located near Tuzla; to increase its influence on Crimea and promote pro-Russian sentiment on the peninsula; to create a territorial problem for Ukraine, which would hinder its accession to the European Union and the North Atlantic Treaty Organisation (NATO); to bring Putin a 'media victory' to strengthen his rating on the eve of the presidential elections in Russia scheduled for March 2004.

It is also emphasized that as a result of the crisis, the Russian Federation stopped the construction of the dam to Tuzla Island, and on 24 December 2003, the parties signed an agreement on cooperation in the use of the Azov Sea and the Kerch Strait, which were recognised as 'historically internal waters of Ukraine and the Russian Federation'. However, in 2014 Russia unilaterally grossly violated this treaty and a whole set of Ukrainian-Russian agreements by occupying and annexing the Autonomous Republic of Crimea.

Key words: Ukraine, Russia, Russian Federation, Tuzla, Crimea, Kerch, Leonid Kuchma, Vladimir Putin.